

CONTRIBUȚIA BĂNĂȚENILOR LA RESTAURAREA MITROPOLIEI ROMÂNE

*Nicolae Bocșan**

Cuvine cheie: Andrei Șaguna, Mitropolia Ortodoxă Română, intelectualii bănățeni, Andrei Mocioni, Vincențiu Babeș

Keywords: Andrei Șaguna, Romanian Orthodox Metropolitan, Banat intellectuals, Andrei Șaguna, Vincențiu Babeș

Colaborarea lui Andrei Șaguna cu fruntașii bănățeni pentru restaurarea mitropoliei ortodoxe române sunt în general cunoscute¹. Contribuția bănățenilor la restaurarea mitropoliei române a fost una deosebită, descinzând din moștenirea și proiectul politic al revoluției de la 1848, care a propus pentru întâia oară separația ierarhică de mitropolia sârbă și organizarea unei ierarhii românești².

În contextul campaniei inițiate de Andrei Șaguna pentru restaurarea mitropoliei ortodoxe românești din 1849, liderii bănățeni s-au asociat tuturor demersurilor întreprinse de Șaguna pentru separația de ierarhia sârbă și pentru organizarea unei mitropolii românești. În 20 iulie 1849, petiția semnată, alături de Șaguna, de Ioan și Petru Mocioni și de Petru Cermena, a cerut numirea lui Patriciu Popescu ca administrator al eparhiei Vârșețului, convocarea unui congres bisericesc românesc care să aleagă episcopii și mitropolitul, să decidă viitoarea organizare ecleziastică a românilor, fără amestecul patriarhului sârb³.

Activitatea deosebită a bănățenilor pentru restaurarea mitropoliei românești și pentru separația de ierarhia sârbească a fost evocată și apreciată de episcopul arădean Gherasim Raț. Într-o scrisoare adresată unui înalt funcționar

* Universitatea *Babeș Bolyai* Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie, str. Mihail Kogălniceanu, nr. 1

¹ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, *passim*.

² Idem, *Revoluția de la 1848 în Banat*, București, 1968, *passim*.

³ I. Pușcariu, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1900, *Colecțiunea actelor*, p. 24-25: „...a da voie românilor de a ține un congres pentru constituirea lor ecleziastică și la alegerea episcopilor și a unui mitropolit...”.

comitatens din Arad, din 17 octombrie 1849, anunța că, la cererea lui Șaguna a hotărât să trimită deputați la Viena „ca în coînțelegere cu deputații români din Ardeal, Banat și Bucovina să lucre spre înaintarea națiunei române”. Cu această ocazie aprecia că în mișcarea pentru emanciparea națiunii români din Arad au fost întrecuți de cei din Ardeal, Banat și Bucovina, invocând memoriul din 25 februarie 1849. Cu acest prilej episcopul anunța la comitat delegația arădeană și deschiderea unei colecte pentru susținerea materială a delegației naționale la împărat⁴. În 12/24 octombrie 1849, o deputație formată din fruntașii bănățeni Petru Mocioni, Petru Cermena, Constantin Pomuț, Teodor Șerb au înaintat ministrului de culte un alt memoriu în care cereau despărțirea ierarhică, înființarea unei mitropolii române independente, neamestecul sinodului sârbesc în afacerile bisericii românești, emanciparea bisericii românești să fie decretată prin rescript imperial⁵.

Unii intelectuali bănățeni au susținut ideea unificării celor două biserici românești sub un mitropolit național. Între aceștia, Nicolae Tincu Velia și Pavel Vasici au fost cei mai consecvenți susținători ai unificării, amândoi însă în sensul trecerii credincioșilor uniți la Biserica ortodoxă.

Nicolae Tincu Velia a interpretat lucrările sinodului eparhial din 1850 de la Sibiu ca un pas pe calea unificării Bisericii ortodoxe cu cea greco-catolică. În perspectiva sinodului de la Sibiu, Nicolae Tincu Velia propunea lui G. Bariț: „noi să ne desunim de sârbi (aci înțeleg numai jurisdicțiunea ierarhiei sârbești), iar uniții de catolici (aci înțeleg și dogmele) și să ne unim între noi sub titula «Eclesia greco răsăriteană a românilor» sub un mitropolit cu mai mulți episcopi în Transilvania, Ungaria, Banat și cu comunicația numai dogmatică și rituală către toți ceilalți răsăriteni”⁶. Pavel Vasici scria în 12/24 aprilie 1851 lui G. Bariț în același sens: „...dacă mitropolia nu putu fi română, ca unită sau neunită nu ne va fericii”⁷. Au fost principalii fruntași români care au susținut unificarea celor două biserici, idee neîmpărtășită de Andrei Șaguna, care a afectat și relațiile ulterioare cu cei doi bănățeni. În 17 februarie 1851, românii din comitatele Caraș și Timiș, prin deputații Maxim Pascu, Atanasie Misici, Constantin Udrea

⁴ Gherasim Raț către Ioan Ațel, 17 octombrie 1848, Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, fond Șaguna, doc. 130 (în continuare ABMS, Șaguna).

⁵ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 25-28: „să se concedă un mitropolit cu totul independent de la supremația sârbească și să se dea voie ca acest mitropolit să se aleagă într-un congres din națiunea română prin deputați preoți și seculari, care apoi să se aștearnă Maiestății Sale”.

⁶ Nicolae Tincu Velia către George Bariț, Vârșeț, 5/17 mai 1850, I. D. Suciuc, *Nicolae Tincu Velia (1816-1867). Viața și opera lui*, București, 1945, p. 280.

⁷ *Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 32.

și Ioan Popovici au înaintat împăratului o petiție în care au cerut „a recunoaște independența bisericii române, care se vede luminat din drepturile ei istorice” și „a denumi un arhiepiscop preste biserica română cea independentă, pentru care demnitate înaltă noi însemnăm cu toată umiliința pre probatul și pentru stat mult meritatul episcop Andrei Șaguna, fiind convinși că prin aceasta se exprimă dorințele românilor nu numai din Banatul timișan, ci și ale tuturor ce se țin de biserica ortodoxă”⁸.

Bănățenii au acceptat încă din acest moment pe Andrei Șaguna ca reprezentant al intereselor lor bisericești, fiind cei mai interesați de separația ierarhică de Biserica sârbească.

Eșecul înregistrat de Andrei Șaguna în conferința episcopală din 1850-1851 a fost explicat, în parte, de opoziția patriarhului Raiacici. Episcopul Transilvaniei și-a pus speranța în sinodul electoral din anul 1852, aprobat de împărat pentru ocuparea scaunelor vacante din episcopiile bănățene. Spera să obțină alegerea unor episcopi favorabili restaurării mitropoliei române. Episcopul Șaguna nu a fost invitat de patriarhul din Carloviț, ci numai de autoritățile politice, ceea ce l-a determinat să protesteze la împărat și la ministrul Leo Thun⁹. În episcopiile bănățene tensiunile dintre cler și ierarhia sârbă s-au amplificat din 1852, după ce episcopii sârbi au interzis inscripțiile cu litere latine în biserici¹⁰.

Împrejurările favorabile cauzei române inaugurate de epoca liberală au deschis o nouă etapă în demersurile pentru înființarea mitropoliei ortodoxe. Viena avea nevoie de români în susținerea organizării federaliste a monarhiei și în senatul imperial. În pofida protestului inteligenței, Banatul și Voievodina au fost integrate în 1860 în Ungaria. Pentru a contracara sârbii nemulțumiți de desființarea Voievodinei și încorporarea la Ungaria, clasa politică din Ungaria era de acord cu emanciparea bisericească a românilor de ierarhia sârbească și cu înființarea mitropoliei române.

La conferința româno-sârbă de la Viena, din iunie 1860, patriarhul Raiacici a susținut centralizarea bisericii din mitropolia Carlovițului sub autoritatea patriarhului sârb, căruia să i se supună toate eparhiile ortodoxe din imperiu.

⁸ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 101.

⁹ *Ibidem*, p. 102-111.

¹⁰ I. D. Suci, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria mitropoliei Banatului*, II, Timișoara, 1980, p. 777, 780; I.D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, p. 175-176.

Proiectul a fost respins de reprezentanții români în senatul imperial, unde Andrei Mocioni a susținut coordonarea bisericească a românilor cu sârbii și nu subordonarea lor, respectiv independența bisericească a românilor de ierarhia sârbească¹¹. Eșecul conferinței l-a determinat pe Raiacici să ceară împăratului subordonarea episcopiiilor ortodoxe din Transilvania, Bucovina și Dalmația, cu o administrație centrală la Viena. În replică la cererea patriarhului, deputații români au cerut împăratului restaurarea mitropoliei ortodoxe române, care să încorporeze diecezele Vârșeț, Timișoara, Arad, episcopia Transilvaniei și un sinod mixt din cler și mireni pentru Bucovina, care să reglementeze relațiile ierarhice ale eparhiei Bucovinei¹².

Ca urmare a demersului deputaților români în senatul imperial, Andrei Șaguna, Andrei Mocioni, Nicolae Petrino, în 27 decembrie 1860 împăratul a decis convocarea conferinței episcopale ortodoxe la care să participe și episcopii din Transilvania și Bucovina, cerând ca interesele românești să fie respectate¹³.

Într-o scrisoare din 6 mai 1861, adresată de Andrei Șaguna lui Emanuil Gojdu, episcopul sibian deplângea pasivitatea comunelor bisericești din Banat în chestiunea separației. După intervenția deputaților români în senatul imperial, împăratul a decis întrunirea sinodului episcopal în 27 septembrie 1860, „carele să elaboreze un proiect de regulare a referințelor bisericești ale românilor și sârbilor”, dar sinodul nu s-a ținut¹⁴.

În acest context, în toamna anului 1860 consistoriul de la Oradea Mare a cerut la Cancelaria aulică ungară afilierea la mitropolia restaurândă română, dar a căpătat rezoluție negativă¹⁵.

Șaguna recomanda bănăștenilor să țină o adunare bisericească de deputați, preoți și mireni, „pentru a aduce treapta bisericeii și școalei la o normă canonică”. De asemenea, cerea ca la această adunare să fie chemată și eparhia Ardealului, „proporțional deputaților din celelalte eparhii”, deoarece eparhiile românești din Banat și Ungaria făceau „parte întregitoare a mitropoliei vechi române cu scaunul ei în Ardeal, carea timpii cei vitrigi o au împedecat, dar n-au putut a o nimici”¹⁶.

¹¹ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 78.

¹² I. D. Suci, *op. cit.*, p. 179.

¹³ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 133.

¹⁴ Andrei Șaguna către Emanuil Gojdu, 6 mai 1861, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente. Vol. IV: 27 februarie 1861-18 septembrie 1861*, București, 2007, p. 191 (în continuare *Mișcarea națională IV*).

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

La propunerea lui Al. Sterca Șuluțiu de a câștiga „Österreichische Zeitung” pentru cauza românească, în 21 noiembrie 1861 Andrei Mocioni a recunoscut necesitatea unui ziar în limba germană care să susțină mișcarea națională a românilor, dar nu a acceptat propunerea mitropolitului unit deoarece anterior a avut negocieri cu redactorul de la „Ost und West”, care de câteva săptămâni i-a făcut o ofertă financiară mult mai avantajoasă¹⁷.

Deși Andrei Mocioni a fost cel mai apropiat colaborator al episcopului Șaguna în chestiunea separației ierarhice de biserica sârbească și restaurarea mitropoliei ortodoxe române, în 8 decembrie 1861 scria arhiepiscopul ardelean că în contextul de atunci nu mai poate conlucra în acel scop, deși aprecia rolul cu care Șaguna lucra în cauza bisericească. El considera ca deșarte eforturile făcute pentru restaurarea mitropoliei române în condițiile în care existența politică a bănățenilor nu era asigurată, scriind că dacă nu vor câștiga existența lor politică, nici cea bisericească nu poate fi câștigată, că odată ce națiunea română va fi asigurată politic, „cauza bisericească se va dezvolta și se va elibera din jugul cel sârbesc de sine însăși”.

Andrei Mocioni propunea lui Andrei Șaguna o altă strategie pentru viitoarea acțiune politică, după ce Banatul a fost încorporat Ungariei și a fost respinsă cererea înaintată de români pentru recunoașterea autonomiei Banatului sau pentru unirea lor cu cei din Transilvania într-o autonomie națională românească în imperiu. De aceea Mocioni susținea conjugarea tuturor forțelor spre scopul politic, pentru care, declara el, nu va înceta să lucreze cu ardeleni. Cu această ocazie îl asigura pe Șaguna că biserica ortodoxă are în el un fiu credincios, „un apărător și luptător pentru eliberarea ei, pentru revendicarea drepturilor ei”. Dacă nu vor reuși să obțină recunoașterea existenței politice, Mocioni promitea că „se vor întoarce cu toate puterile spre revendicarea acelei bisericești”¹⁸.

Moartea patriarhului Raiacici în decembrie 1861 a deschis problema succesiunii și a impus convocarea congresului bisericesc. În articolul manifest publicat în ziarul „Concordia”, intitulat *Ortodoxia noastră și Carlovițul*, A. Mocioni cerea românilor să nu participe la alegerea noului patriarh, invocând

¹⁷ Andrei Mocion către Al. Sterca Șuluțiu, 21 noiembrie 1861, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente. Vol. V: 19 septembrie 1861-24 septembrie 1862*, București, 2008, p. 255-256 (în continuare *Mișcarea națională V*). Vezi și Andrei Șaguna către Al. Sterca Șuluțiu, 7/19 noiembrie 1861, Andrei Șaguna, *Correspondență*, I/1, Cluj-Napoca, 2005, p. 396-398.

¹⁸ I. D. Suci, Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 806-807.

lipsa de reprezentativitate a congresului care nu reflecta proporția grupurilor naționale aflate sub jurisdicția patriarhului sârb¹⁹.

Atitudinea românilor față de congresul bisericesc de la Carloviț a fost stabilită în adunarea din 21 ianuarie 1862, la care au participat reprezentanții fruntașilor români din eparhiile Arad, Timișoara și Vârșeț. Conferința a hotărât să nu participe nicio comună românească la alegerile de deputați pentru congres, să ceară împăratului aprobarea pentru un congres bisericesc românesc, iar o delegație a românilor ortodocși din toate provinciile să reînnoiască la împărat cererea pentru restaurarea mitropoliei. Conferința a propus ca în congresul românesc să se numească o comisie care să trateze cu o comisie a congresului sârb detaliile separației ierarhice, iar Șaguna să conducă delegația românilor la împărat²⁰.

Atitudinea lui Mocioni nu a fost identică cu cea a lui Șaguna. Acesta scria episcopului Procopie Ivacicovici, în 20 ianuarie 1862, că „nu află cu cale ca deocamdată și din partea ardelenilor să meargă cu deputați la Viena în cauza noastră ierarhică, pentru că ei în treaba aceasta au făcut ce au avut a face și acum ar fi rândul ca bănățenii și ungurenii să alerge la prea înaltul loc cu comuna dorire și rugăciune pentru restaurarea mitropoliei noastre”.

La propunerile formulate de bănățeni și ungureni, Procopie Ivacicovici a propus lui Andrei Mocioni, în 20 ianuarie 1862, ca în deputația românilor din Ungaria să meargă episcopul Aradului și doi laici, unul din Arad și altul din Oradea, iar dintre bănățeni Andrei Mocioni și un reprezentant al românilor din Lugoj. În ceea ce privea delegația bănățenilor, Procopie Ivacicovici lăsa pe seama lui Andrei Mocioni să decidă componența acesteia, cerând doar să fie informat despre această hotărâre. Aprecia doar că nu trebuie să fie prea mulți membri în delegație, invocând exemplul slovacilor, pe care împăratul nu i-a primit în totalitate.

Delegația din episcopia Aradului urma să meargă pe spesele proprii la Viena. În 20 ianuarie 1862, Procopie Ivacicovici anunța pe Nicolae Jiga de trimiterea delegației la Viena și îl invita să facă parte dintre reprezentanții episcopiei arădene deoarece avea mijloacele necesare în acest scop.

Delegația românilor la Viena a fost concepută în contextul dezbatărilor privind poziția credincioșilor români față de congresul electiv de la Carloviț, convocat să soluționeze vacanța scaunului mitropolitan²¹.

¹⁹ *Concordia*, II, 1862, nr. 1 (45), din 7/19 ianuarie, p. 2-3.

²⁰ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 181.

²¹ ABMS, *Șaguna*, doc. 3190.

Andrei Mocioni a fost cel care în 1 februarie 1862 îl anunța pe Șaguna că bănățenii nu vor merge la congresul de la Carloviț și îi propunea să prezideze delegația românească la tron, care să susțină restaurarea mitropoliei române. Din nou opiniile lui Șaguna s-au despărțit de cele ale lui Andrei Mocioni. Șaguna a susținut trimiterea mai multor deputații din diferite zone, dar liderii politici din Banat nu au împărtășit această opinie²². În 21 ianuarie 1862 la Lugoj s-a desfășurat o altă adunare bisericească, la care Filip Pascu a pledat pentru reînființarea mitropoliei ortodoxe, cerând înaintarea unui memoriu către împărat în acest sens, întrunirea unui congres bisericesc care să reglementeze separația ierarhică în corelație cu cel sârbesc. Deoarece românii nu erau reprezentați proporțional cu numărul lor în congresul bisericesc, adunarea a hotărât să nu participe cu delegați la congresul de la Carloviț. Adunarea a desemnat o comisie formată din Filip Pascu, Iulian Ianculescu, Aurel Maniu, Atanasie Marinescu, care să redacteze petiția către împărat²³. În 2 februarie 1862, adunarea s-a întrunit pentru a dezbate petiția destinată Vienei. Precizând că nu voinște a vătâma „națiunea sârbă, ba din contră voinște cu această națiune în cea mai bună armonie și înțelegere să trăiască”, adunarea a aprobat cererile românilor către împărat. De asemenea, adunarea a hotărât ca Lugojul să fie reprezentat în deputația română la Viena prin Constantin Udrea și Filip Pascu, împreună cu Anton și Andrei Mocioni²⁴. Conferința din 10 februarie 1861 de la Timișoara a definitivat componența delegațiilor bănățeni care urmau să susțină la împărat separația ierarhică de biserica sârbească²⁵. Banatul a fost reprezentat în delegația întrunită la Viena, în 8 martie 1862, prin 6 deputați, alături de alți 10 din Transilvania, Crișana și Bucovina²⁶. Petiția înaintată autorităților imperiale în 15 martie 1862, în numele românilor ortodocși din toate provinciile, susținea o singură mitropolie ortodoxă în Imperiul austriac²⁷.

Delegația la Viena a consolidat solidaritatea românilor din Ungaria și Transilvania în chestiunea mitropoliei române. Pentru susținerea intereselor românești, Andrei Șaguna, Al. Sterca Șuluțiu și Andrei Mocioni au hotărât să

²² Iacob Bologa către Dimitrie Moldovan, *Mișcarea națională V*, p. 406-407; I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 193-194, 194-195.

²³ Procesul verbal al adunării de la Lugoj la I. D. Suciu, Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 812-813.

²⁴ *Ibidem*, p. 814-815.

²⁵ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 198-199.

²⁶ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 182.

²⁷ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 200-205.

angajeze ziarul „Ost und West” pentru a promova cauza românească. În 2/14 aprilie 1862, Șaguna a susținut propunerea lui Andrei Mocioni în acest sens, scriind „căci tocma acum avem lipsa cea mai mare ca obiectul nostru și bisericesc și național să se dezbată într-un jurnal german din Viena și mai bun jurnal ca „Ost und West” nu se poate găsi nici cu un preț înzecit”²⁸. Mocioni nu cunoștea detaliile negocierilor lui Șaguna cu redactorul vienez, care solicita o contribuție de 2.500-3.000 fl. pentru acoperirea costurilor propagandei în favoarea românilor. La sfârșitul lunii aprilie 1862, Mocioni propunea repartizarea sumei respective pe frunțașii români mai avuți sau pe provinciile locuite de români²⁹. El a promis că va contribui cu 500 fl. și își exprima speranța că Șaguna va proceda la fel. În iunie 1862, Andrei Mocioni a donat 1.000 fl. pentru viitoarea biserică catedrală de la Sibiu, consemnați de Petru Mocioni în registrul de colecte, scriind cu amărăciune că „în cauza noastră ecleziastică nu s-a făcut până astăzi la locurile altissime nimica, ce e destul de trist”.

În vara anului 1862, Șaguna era sceptic în legătură cu aprobarea mitropoliei române. Mulțumind lui Andrei Mocioni pentru donația de 1.000 fl. în favoarea ridicării catedralei, episcopul sibian declara că problema mitropoliei a murit sub mâinile lui Stoiacovici și Forgacs. El susținea că fără „o cutezanță morală”, românii nu-și vor atinge obiectivul nici peste 10 ani. Șaguna a propus cu acel prilej și o strategie pentru viitorul congres care trebuia să aleagă patriarhul sârbesc. Această strategie susținea ca românii să protesteze la viitorul congres și să-l oprească a alege un cap bisericesc și pentru nația română, propunând ca diecezele din Banat să nu trimită deputați la acel congres³⁰.

Scepticismul lui Șaguna s-a prelungit și în toamna anului 1862, dar nu l-a împiedicat să solicite bănătenilor continuarea luptei pentru restaurarea mitropoliei române. După ce a aflat din ziarul „Concordia” despre intenția dregătorilor români din comitatul Caraș de a solicita guvernului numirea unor directori școlari români la școlile populare, invocând atitudinea ierarhiei sârbești care „sugrumă orice înaintare în cultura limbei noastre”, Șaguna a declarat lui Teodor Șerb că nu este de acord cu această intenție, deoarece afecta autonomia bisericească, căreia îi revenea dreptul de a dispune în treburile școlare. El făcea un apel către bănăteni să aibe în vedere „dorința generală pentru restaurarea mitropoliei române când tractează despre treaba școlară, deoarece regularea și organizarea trebei școlare și a înaintării intelectuale populare este condiționată

²⁸ ABMS, *Șaguna*, doc. 1707 (ciornă).

²⁹ ABMS, *Șaguna*, doc. 1712.

³⁰ ABMS, *Șaguna*, doc. 1740.

de reînființarea mitropoliei cu episcopi români”. În scrisoarea din 10 septembrie 1862, adresată administratorului comitatului Caraș, Teodor Șerb, Șaguna era de părere că oprimările ierarhiei sârbești erau motive pentru un nou recurs la împărat în cauza mitropoliei, care se putea face pe baza celui înaintat anterior. În acest sens, episcopul sibian recomanda românilor din Caraș să organizeze o conferință a inteligenței și demnitarilor români din comitat, precizând că dacă nu îndrăznesc să lucreze pentru cauza mitropoliei, „să nu se mire că sunt sclavii ierarhiei sârbești”³¹. Era o încurajare pentru bănățeni, să nu se teamă că se vor compromite la guvern.

Mai optimist pentru aprobarea mitropoliei române s-a dovedit Pavel Vasici care într-o scrisoare din 18 octombrie 1862 către George Barițiu scria: „Cu mitropolia stăm bine. S-a dat la cabinet și de acolo la Consiliul de stat. Ni se spune că toate au să se facă în anul curinte, adică aplacidarea sau înființarea mitropoliei, denumirea excelenței sale de conducătoriu ei, conchemarea sinodului, alegerea mitropolitului și celelalte”³².

În baza rescriptului imperial din 25 iunie 1863, împăratul anunța hotărârea de a înființa o mitropolie ortodoxă română independentă, coordonată cu cea sârbească. Sinodul eparhiei ardelene din 20 februarie 1864 a înaintat împăratului un memoriu în care a susținut propunerea lui Șaguna pentru o mitropolie ortodoxă română unică în imperiu și a elaborat regulamentul pentru organizarea noii provincii, care a stat la baza Statutului organic din 1868³³.

Congresul electiv pentru alegerea noului patriarh a fost convocat pentru 1 august 1864. Atitudinea românilor față de viitorul congres a fost dezbătută în conferințele care au avut loc la Arad, Lugoj și Timișoara. În iulie 1864, Vincențiu Babeș a prezentat episcopului Șaguna hotărârile acestor conferințe. Conferința de la Timișoara, la care au participat și Vincențiu Babeș cu Andrei Mocioni, numai ca martori, fără o implicare directă, a hotărât ca deputații românilor să nu participe la actul alegerii de mitropolit la Carloviț, dar toți au recunoscut necesitatea de a participa la alegerile de deputați pentru congres, pentru ca aceștia să susțină cauza mitropoliei române. Opinia bănățenilor era diferită de cea a arădenilor în privința atitudinii față de congresul sârbesc. Arădenii susțineau ca deputații lor să meargă la Viena, să protesteze împotriva congresului sârbesc și să promoveze cauza mitropoliei române la toate forurile. Vincențiu Babeș

³¹ ABMS, Șaguna, doc. 1754 (ciornă).

³² Bariț și contemporanii săi, II, p. 75.

³³ Pentru lucrările și hotărârile sinodului vezi *Actele sinodului bisericii gr. răsăritene din Ardeal din anul 1864*, Sibiu, 1864.

era de părere că cea mai eficace procedură era o declarație colectivă bine motivată către comisarul imperial la congres și un memorandum înaintat împăratului pentru separație ierarhică și restaurarea mitropoliei române, dublate de negocieri cu fruntașii sârbi.

Arădenii au acceptat acest plan. Babeș comunica lui Șaguna că el va pregăti declarația deputaților români la congres și textul memorandumului. El sublinia necesitatea participării lui Șaguna la congres alături de episcopii Hackman și Ivacicovici, sperând că poporul va desemna pe cei mai reprezentativi deputați în alegerile care se desfășurau între 15-20 iulie³⁴.

Circulara de convocare a congresului pentru 1 august anunța că după alegerea patriarhului urma să se discute în sinodul episcopesc corelațiunea românilor cu ierarhia sârbească. Era prima recunoaștere oficială a separației din partea ierarhiei sârbești. Strategia propusă de Vincențiu Babeș în iulie 1864 a fost urmată de alegătorii români din eparhiile Arad, Timișoara și Vârșeț, cu excepția reprezentanților consistoriului ortodox din Oradea și a celor din teritoriul regimentului de graniță bănățean³⁵.

În 5 august 1864 a avut loc alegerea noului patriarh. Deputații români au făcut prin Vincențiu Babeș o declarație de abținere, prin care anunțau că ortodoxia românească, reprezentând mai mult de jumătate din credincioșii ce aparțineau congresului ilir, se separa de cea sârbească. Separația ierarhică era astfel proclamată ca un act de voință al românilor ortodocși. În declarația prezentată congresului, Vincențiu Babeș cerea acestuia să colaboreze la reglementarea raporturilor ierarhice³⁶. Conform strategiei propuse de Vincențiu Babeș, memoriile înaintate împăratului și comisarului imperial la congres justificau această decizie prin caracterul național al Bisericii ortodoxe române, ce trebuia instituționalizat printr-o mitropolie independentă românească, cu congres propriu, format din cler și mireni³⁷.

Scrisoarea de mână a împăratului din 13 august 1864 recomanda sinodului episcopesc de la Carloviț să decidă în chestiunea separației ierarhice și a restaurării mitropoliei române³⁸.

³⁴I. D. Suciu, Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 838-839.

³⁵I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 184.

³⁶*Ibidem*, p. 185; Cuvântarea lui Babeș la I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 235-236.

³⁷Memoriile deputaților români la congres, adresate împăratului și comisarului imperial la I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 222-235.

³⁸I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 148.

În aceste condiții Șaguna a participat la sinodul din 26 august 1864. Acesta a aprobat înființarea unei mitropolii pentru românii ortodocși din Transilvania și Ungaria, separația lor de biserica sârbă, între cele două biserici păstrându-se o legătură de coordonare printr-un sinod general. Patriarhul a dispensat episcopia arădeană de legătura ierarhică de până atunci, acordându-i dreptul de a se subordona viitoarei mitropolii. De asemenea, sinodul se învoia ca populația românească din Banat să se subordoneze unui mitropolit român, cu condiția asigurării episcopilor sârbi. Sinodul episcopesc comun urma să se întrunească la 6 ani, sub președenția celor doi români, o dată la Carloviț, o dată la Sibiu³⁹.

Începând din 15 septembrie 1864, sinodul episcopesc a dezbătut problemele practice ale separației. Hotărârile acestuia sunt cunoscute: noua mitropolie urma să aibă cinci episcopii sufragane, două în Transilvania, una la Arad, una la Caransebeș și una în Bihor, se mențineau episcopiile sârbești de la Vârșeț și Timișoara⁴⁰. Pentru a continua tratativele de separație, la sinod au fost invitați din partea inteligenței laice Andrei Mocioni și Vinčențiu Babeș. Propunerile concrete de separație făcute de Procopiu Ivacicovici au fost respinse de partea sârbească⁴¹.

Împăratul a aprobat restaurarea mitropoliei române și numirea lui Șaguna ca mitropolit prin scrisoarea de mână din 24 decembrie 1864. Deși organizarea mitropoliei trebuia hotărâtă de congresul bisericii românești, Șaguna a cedat sinodului episcopesc aceste competențe. Într-o scrisoare de la sfârșitul secolului XIX, Vinčențiu Babeș acuza pe Șaguna că a cedat ierarhiei sârbești în mai multe probleme, între care și înființarea unei episcopii românești la Timișoara⁴². De altfel, lipsirea bănătenilor de o episcopie românească la Timișoara, după ce au dus greul mișcării pentru separație ierarhică și o mitropolie românească, a umbrit atitudinea liderilor români din Banat. Andrei Mocioni a transmis această nemulțumire mitropolitului Șaguna, într-o scrisoare de la sfârșitul anului 1864: „Împărțirea sau mai bine zis despărțirea noastră, făcută de Excelența ta, despre noi, fără noi, spre adevărata daună și pieirea bisericii noastre din Banat a cășunat o senzație atât de rea, încât preoțimea laolaltă cu poporul, văzând că în Timișoara

³⁹ *Ibidem*, p.148-150.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 238-239.

⁴¹ Protocolul ședințelor sinodale din 13, 14, 17 august, 11, 15 septembrie, *Ibidem*, p. 285-305.

⁴² Vinčențiu Babeș către Ioan Mețianu, 1/13 octombrie 1890, I. D. Suci, Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 957-958.

n-am căpătat episcopat, vorbește public că mai bine va fi să se unească cu toții... îmi iau voie a te întreba ce folos avem noi bănățenii, care am pus atâta osteneală pentru treaba mitropoliei, din înființarea ei? Răspunsul nu poate fi altul decât, ardelenii au vrut ca să aibă cu orice preț un mitropolit și pentru împlinirea acestui dor al lor a fost de lipsă ca: 1. să fim noi bănățenii sacrificați; 2. să fie delăturat congresul nostru căruia singur competează dreptul de a hotărâ numărul și locul episcopatelor creînde și așa în loc de a ridica bisericii noastre în Banat un stâlp, ai cutremurat-o întreagă⁷⁴³.

Șaguna nu a reacționat în același fel. În 28 decembrie 1864 îl anunța pe Andrei Mocioni de faptul că a primit înștiințarea oficială pentru înființarea mitropoliei române și îl informa despre primele măsuri luate. În acest scop l-a informat despre circulara trimisă „spre orientarea comunelor noastre bisericești despre starea lucrului la care am ajuns cu mitropolia”⁷⁴⁴.

Despărțirea ierarhică a prilejuit și revenirea în arena publică a lui Eftimie Murgu. În două rânduri, în 1862 și în 1865, a luat poziție în favoarea separației și a autonomiei bisericii naționale, recunoscând numai adunării naționale bisericești dreptul de a decide asupra treburilor Bisericii ortodoxe române⁴⁵.

Împăratul a încredințat separația fondurilor și a bunurilor ortodoxe comune unui congres român-sârb, care urma să lucreze în două secțiuni, sârbă și română⁴⁶. Secțiunea română și-a început lucrările în 8 februarie 1865, întrunind o parte a membrilor delegației care în 25 ianuarie 1865 a prezentat la Viena împăratului și miniștrilor mulțumirile credincioșilor români pentru restaurarea mitropoliei: A. Șaguna, Procopie Ivacicovici, Constantin Gruici, Ioan Marcu, Iosif Beleş, Nicolae Andreevici, George Fogarași, Sigismund Popovici, Dimitrie Hațegan, Lazăr Ionescu, Aurel Maniu, cu toții cunoscuți ca lideri ai românilor din Arad și Banat. Platforma pe baza căreia s-au desfășurat lucrările secțiunii române a fost cea stabilită de membrii români din comisia desemnată în 6 octombrie 1864 pentru tratativele de separație, intitulată *Proiect de programă al reprezentanților români convocați la sinodul general episcopesc în 1864 spre scopul unei pertractări grabnice, practice și drepte despre despărțirea ierarhică a românilor de sârbi*⁴⁷. Secțiunea română a înaintat comisarului

⁴³ *Ibidem*, p. 858-859.

⁴⁴ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, fond *Vincentiu Babeș*, doc. 511.

⁴⁵ Eftimie Murgu, *Ierarhia românească față cu ierarhia sârbească*, în *Concordia*, II, 1862, nr. 46 (90)-49 (93); Idem, *Despre memorandumul congresului sârbesc*, Pesta, 1865.

⁴⁶ I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 305-307.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 359-369.

imperial propunerile sale în 16 februarie 1865. Platforma propunea două episcopii pentru români la Timișoara și Caransebeș, iar pentru sârbi, una la Vârșeț și transferarea celei din Timișoara la Chichinda Mare. Aradul era în întregime episcopie românească, din 456 parohii, doar 6 erau mixte.

În episcopia Timișorii, 129 parohii rămâneau mitropoliei române, 92 reveneau celei sârbe, iar în 26 comune mixte urma să se facă separația bisericească. Din fondurile bisericești comune, românii au cerut 875.100 fl. De asemenea au pretins mănăstirile Hodoș, Bezdin, Sângeorgiu și Mesici și o parte din fundațiile ortodoxe⁴⁸. În aceeași zi, 16 februarie 1865, Andrei Mocioni, Constantin Gruici, Vincențiu Babeș, George Fogarași au înaintat un memoriu împăratului pentru înființarea episcopiei Timișoarei, cu propuneri concrete privind organizarea, teritoriul și veniturile acesteia⁴⁹. Tratatul începute în martie 1865 s-au încheiat fără niciun rezultat din cauza intransigenței părții sârbești, deși românii și-au redus semnificativ pretențiile⁵⁰. Într-un comunicat adresat opiniei publice românești, Andrei Mocioni arăta că nu s-a ajuns la nicio înțelegere cu partea sârbească, apreciind că „trebuie să susținem și să cultivăm fără patimă și preocupare legăturile noastre de frățietate cu acea națiune. Timpul ne va lămurii referințele și ne va împăca interesele reciproce”⁵¹. Optimismul lui Andrei Mocioni nu s-a împlinit, tratativele de separație prelungindu-se până la începutul secolului XX. Deși bănățenii au militat pentru o episcopie românească la Timișoara, rezoluția imperială din 6 iulie 1865 a aprobat numai două episcopii sufragane, la Caransebeș și Arad, protopopiatele bănățene fiind arondate la cele două episcopii⁵².

Prin circulara din 25 decembrie 1864, Șaguna anunța clerul și credincioșii despre restaurarea mitropoliei române și reînființarea episcopiei Caransebeșului, despre organizarea celor două episcopii sufragane la Arad și la Caransebeș, cerând ortodocșilor din Banat să rămână credincioși față de episcopii lor sârbi și până la numirea noului episcop de Caransebeș și până la despărțirea deplină a comunelor bisericești și a comunelor mixte⁵³.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 322-328.

⁴⁹ I. D. Suci, Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 859-862.

⁵⁰ Deputații români au redus pretențiile la 500.000 fl, patriarhul a oferit numai 200.000 fl. Șaguna a pretins apoi 400.000 fl., dar deputații sârbi au rămas la 200.000 fl. și nicio mănăstirile. I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 330-346.

⁵¹ *O privire la cele petrecute de curând la Carloviț*, în *Concordia*, V, 1865, nr. 30, din 20 martie/2 aprilie, p. 89.

⁵² I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 396-398.

⁵³ *Ibidem*, p. 312-314.

În 16 august 1865, Andrei Șaguna a adresat o circulară către Episcopia Caransebeșului, în care lauda credincioșii din această eparhie pentru că au avut „credința tare și mare pentru câștigarea unei ierarhii proprii cu preoți și arhierii de religie strămoșească și nația noastră românească”. La episcopia Caransebeșului erau arondate protopopiatele Caransebeș, Mehadia, Lugoj, Făget, Vărădia, Jebel, Vârșeț, Palanca, Panciova, Ciacova⁵⁴. Sinodul mitropolitan din 6 martie 1865 a ales și hirotonit pe protopopul Brașovului, arhimandritul Ioan Popasu, căruia îi predă jurisdicțiunea bisericească și școlară în episcopia Caransebeșului⁵⁵. Cu o lună înainte, în 10 iulie 1865, într-o circulară către preoții din protopopiatul Mehadia, Șaguna a transmis bucuria sa pentru înființarea mitropoliei române și anunța numirea lui Ioan Popasu ca episcop la Caransebeș⁵⁶.

Gramata mitropolitană din 15 august 1865 menționa că sinodul mitropolitan din 6 martie 1865 a ales „cu o gură și cu o inimă” pe Ioan Popasu ca episcop „având privință la tăria lui cea de ortodoxie în credință și legea sfintei noastre dreptcredincioase biserici apostolice răsăritene, apoi la râvna și sârguința lui pentru biserica lui Dumnezeu și pentru mântuirea turmei lui Christos, precum și la curățenia vieții și a năravurilor lui...fierbinte și credință și alipire către Maiestatea Sa”⁵⁷. Împăratul a aprobat numirea lui Popasu în 6 iulie 1865⁵⁸. Șaguna l-a hirotonit, adăugând în gramată că acesta „va observa și cătră smerenia noastră cinstirea, ascultarea și supunerea ce se cade după canoane și după jurământul depus”.

În 27 august 1865, Șaguna a transmis episcopului Popasu răspunsul Ministerului de război privind diploma de confirmare și ziua de instalare în scaunul episcopal⁵⁹. Arhiva Șaguna păstrează mărturisirea de credință și legământul rostit de episcopul Popasu în fața lui Șaguna⁶⁰. La instalarea noului arhieru, Ministerul de război a desemnat comisar imperial pe general maior Anton Benco și ca reprezentant al mitropolitului pe episcopul Procopie al Aradului.

⁵⁴ I. D. Suci, Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 870-871.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 870.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 867-868.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 868-870.

⁵⁸ Arhiva Episcopiei ortodoxe române Caransebeș, *Fond bisericesc*, dos. III 1865 (1-100), doc. 59.

⁵⁹ *Ibidem*, doc. 59/1865.

⁶⁰ ABMS, Șaguna, doc. 2174.

Instalarea noului episcop s-a făcut abia în 31 octombrie/12 noiembrie 1865, deoarece comisarul imperial a fost ocupat cu inspectarea regimentelor de graniță⁶¹. La cererea comandai militare generale din 26 septembrie 1865, instalația s-a făcut după prevederile Rescriptului declaratoriu din 1779 privitoare la instalarea episcopilor ortodocși. Ceremonia de instalare s-a făcut după un program stabilit de Petru Cermena cu Ioan Popasu, după consultarea lui Andrei Mocioni⁶².

Nemulțumirea bănățenilor după ce li s-a refuzat o episcopie la Timișoara s-a amplificat prin numirea lui Ioan Popasu în fruntea episcopiei Caransebeșului. Aceasta a fost exprimată public într-un articol publicat în „Concordia” cu titlul *Așteptările românilor bănățeni față de ierarhia română*. Articolul protesta împotriva faptului că nu s-a înființat o episcopie românească la Timișoara și pentru procedura de numire a episcopului, declarând că bănățenii s-au așteptat ca „pe mitropolit și episcopi să-i aleagă poporul”⁶³.

Colaborarea lui Andrei Șaguna cu intelectualii bănățeni s-a manifestat și în alte domenii. Cel mai apropiat colaborator a fost Meletie Drăghici, care alături de protopopii români din diecezele bănățene, până în 1865, a contribuit cel mai mult la consolidarea relațiilor lui Șaguna cu bănățenii. Acestuia i s-au alăturat Nicolae Tincu Velia și Pavel Vasici, ale căror relații cu ierarhul ardelean nu au fost întotdeauna cele mai bune. În schimb raporturile cu protopopii români din Lugoj, Caransebeș, Mehadia, Oravița au fost deosebite între 1850-1873.

⁶¹ Andrei Șaguna, *Correspondență*, I/1, p. 158-159.

⁶² Arhiva Mitropoliei Banatului, dosar *Șaguna*, neorganizat.

⁶³ *Concordia*, V, 1865, nr. 69, din 29 august/10 septembrie, p. 209-210.

THE ROMANIANS' CONTRIBUTION TO THE RESTORATION OF
THE ROMANIAN METROPOLITAN CHURCH

Abstract

The study presents the contribution of the Romanian intellectuals and political leaders to the restoration of the Romanian Metropolitan church in Banat.

In the first stage of the movement for hierarchical separation in Banat, the Romanian leaders joined Andrei Şaguna's campaign to separate from the Serbian Metropolitan Church and restore the Romanian Orthodox Metropolitan Church (1849–1851).

A new stage in their joined efforts was between 1860–1864, when Andrei Mocioni supported the hierarchical separation in order to establish the Romanian Metropolitan Church.

The last stage was between 1864–1865, when the organization of the Romanian Metropolitan church was finally approved and the separation really began, with the decisive role of Andrei Mocioni and Vincentiu Babeş.